

پراکنش فضایی رضایت از دسترسی به خدمات شهری در شهرهای میان اندام (مطالعه موردی: شهر بومهن)

تاریخ دریافت مقاله: ۹۷/۰۹/۰۱ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۹۷/۱۲/۱۵

محمد رضا زند مقدم (استادیار گروه جغرافیا، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران)
حسین الماسی مفیدی* (دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران)
پروانه زیویار (دانشیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، شهرری، تهران، ایران)

چکیده

به طور کلی یکی از مهم ترین وظایف مدیریت شهری در هر شهری اعم از شهرهای کوچک و بزرگ، تأمین خدمات شهری مناسب برای شهروندان می باشد که در صورت تحقق آن، هم باعث افزایش کیفیت زندگی شهروندان می شود و هم باعث ارزیابی مثبت از عملکرد مجموعه مدیریت آن شهر می شود. اما یک مسئله مهم در بخش تأمین خدمات شهری، نحوه توزیع آن ها در سطح شهر می باشد که عامل مهمی در جهت جلب رضایت و رفع نیاز شهروندان به عنوان هدف اصلی مدیریت شهری می باشد. این مقوله در شهرهای متوسط به دلیل دسترسی ناکافی شهروندان به خدمات شهری نمود بیشتری دارد. در همین راستا این تحقیق ابتدا با روش توصیفی - تحلیلی ابتدا میزان رضایت شهروندان شهر بومهن از دسترسی به خدمات شهری را بررسی کرده است و سپس پراکنش فضایی رضایت مندی شهروندان از دسترسی به خدمات شهری را مورد بررسی قرار می دهد. جهت تحلیل اطلاعات گردآوری شده از نرم افزار SPSS و GIS استفاده شده است. نتایج تحقیق نشان داده است که در مجموع میزان رضایت شهروندان شهر بومهن از خدمات شهری مورد بررسی کم بوده است و به غیر از خدمات آموزشی که میزان رضایت شهروندان در آن مناسب ارزیابی شده است بقیه خدمات وضعیت چندان مناسبی نداشته اند. از طرفی بررسی پراکنش فضایی رضایت مندی از خدمات شهری در شهر بومهن نشان می دهد که در بخش مرکزی میزان رضایت بیشتری نسبت به بخش های حاشیه ای بخصوص بخش جنوبی و شمالی شهر وجود دارد.

واژه های کلیدی: پراکنش فضایی، خدمات شهری، شهر بومهن

مقدمه

از زمان شکل‌گیری تمدن، شهرها دارای چالش‌های فراوانی بوده‌اند که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به واقعیاتی چون نابرابری اجتماعی، قطبی شدن، فقر و نمود کالبدی این معضلات چون دسترسی نابرابر به سرمایه‌های شهری اشاره کرد. در تقابل با این معضلات و چالش‌ها بود که بحث عدالت در برنامه‌ریزی شهری وارد شد و جستجو برای عدالت یا تلاش برای مبارزه با بی‌عدالتی به یکی از اصلی‌ترین اهداف برنامه‌ریزی شهری بدل شد (Fainstein, 2014:2). رشد سریع شهرها بخصوص در کشورهای جهان، توجه بسیاری از پژوهشگران را به نبود تعادل و نابسامانی‌های ناشی از این رشد، به‌خصوص درزمینه مسائل مربوط به نبود تعادل عرضه و تقاضای سطح مسکونی و خدمات شهری که جزء مشهودترین مسائل شهری است، معطوف ساخته است. رشد افقی و لجام گسیخته شهرها در طی سالیان اخیر به تبع مهاجرت و افزایش سریع جمعیت آن‌ها منجر به بالا رفتن قیمت اراضی و متعاقباً توزیع نامناسب کاربری‌ها و خدمات شهری شده است (ساروی غفاری، شمس و دیوسالار، ۱۴۰۰). از سوی دیگر هم‌زمان با افزایش جمعیت شهرنشین، نیازهای آن به خدمات و امکانات شهری نیز افزایش پیدا می‌کند؛ از این‌رو بررسی نابرابری و وجوه آن در داخل شهرها در سال اخیر مورد توجه برنامه ریزان و سیاستمداران قرار گرفته است (احد نژاد و همکاران، ۱۳۹۴: ۳۳). یکی از مهم‌ترین پیامدهای رشد شتابان شهرنشینی و توسعه فیزیکی شهرهای ایران در دهه‌های اخیر از هم‌پاشیدگی نظام توزیع مراکز خدماتی شهری بوده که این امر زمینه‌ساز نابرابری اجتماعی شهروندان در برخورداری از خدمات شهری شده است. از همین روست که شهرهای ایران در حال حاضر با موجی از نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی دست‌به‌گریبان‌اند؛ نابرابری‌هایی که موجب شکل‌گیری دوگانگی‌های طبقاتی در اکثر شهرها شده است. نابرابری در توزیع خدمات شهری یکی از این نابرابری‌هاست. متأسفانه در توزیع خدمات شهری که بیشتر در قالب طرح‌های کاربری اراضی و معیار سرانه انجام می‌شود، به معیار قابلیت دسترسی ساکنان به خدمات شهری کمتر اهمیت داده شده است (داداش پور، ۱۳۹۳: ۶). امروزه بحث عدالت فضایی در توزیع خدمات در کانون مطالعات شهری در تمامی رشته‌های مرتبط قرار دارد. به‌رغم توجه زیاد به موضوع عدالت فضایی در کشورهای توسعه‌یافته، مطالعات زیادی در این زمینه در کشور ما صورت نگرفته است زیرا که تحقق عدالت اجتماعی در توزیع خدمات در شهرها درنهایت به رضایت شهروندان از شیوه زندگی خود منجر شده و به ثبات سیاسی و اقتدار ملی کمک شایانی خواهد نمود (یغفوری و همکاران،

۱۳۹۶، ۱۱۵). در چند دهه اخیر شهرهای ما رشد فزاینده‌ای داشته‌اند. با مهاجرت روستاییان به شهرها و وجود فرهنگ‌های متفاوت در محله‌ها، حساسیت‌ها نسبت به چگونگی توزیع خدمات در میان ساکنان بیش‌ازپیش شده و سنجش عدالت فضایی در توزیع خدمات موجود اهمیت اساسی پیدا کرده است. توزیع نامناسب و نابرابر خدمات در شهرها به علت جا ماندن توسعه شهر از رشد شهر، در حال حاضر یکی از چالش‌های مدیریت شهری در پاسخگویی به شهروندان است. انتظار شهروندان از مدیریت شهری، برابری در دستیابی به فرصت‌ها، توزیع مناسب عملکردها و خدمات و دسترسی مناسب به مراکز خدمات‌دهی و فعالیتی بدون تبعیض و تفاوت گذاری بین ساکنان است (داداش پور و همکاران، ۱۳۹۳: ۶). قابل‌ذکر است، یکی از موارد مهمی که باید در مبحث عدالت توزیعی در شهرها مدنظر قرار گیرد، توزیع عادلانه خدمات و امکانات در بین شهروندان شهرهای کوچک و میان اندام می‌باشد زیرا که این شهرها به‌صورت طبیعی از خدمات و امکانات به‌مراتب کمتری نسبت به شهرهای بزرگ برخوردارند، در صورتی که این کمبود خدمات با توزیع ناعادلانه همراه باشد باعث مشکلات فراوان برای شهروندان این شهرها خواهد شد. در این میان یکی از راه‌ها برای سنجش عادلانه بودن توزیع خدمات و امکانات در سطح شهرها، سنجش میزان رضایت شهروندان از دسترسی به خدمات و امکانات در سطح شهر می‌باشد. زیرا که یکی از مشکلات اصلی شهرهای کشور، همین توزیع ناعادلانه خدمات و امکانات در سطح شهر و به‌تبع آن عدم رضایت شهروندان از دسترسی به خدمات و امکانات در تمام نقاط سطح شهر می‌باشد. شهر بومهن به‌عنوان یکی از شهرهای میان اندام در شرق استان تهران نیز از این قاعده مستثنی نخواهد بود. در همین راستا تحقیق حاضر به دنبال بررسی فضایی رضایت از دسترسی به خدمات ۹ گانه شهری به‌عنوان یکی از الزامات برنامه‌ریزی و مدیریت شهری در شهر بومهن خواهد بود، تا از این طریق بتواند به یک دید کلی از وضعیت رضایت‌مندی شهروندان این شهر از دسترسی به خدمات شهری به دست آورد.

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

جهان در حال تبدیل شدن به مکان‌های شهری است. پیش‌بینی می‌شود در سال ۲۰۲۵ بیش از ۶۵ درصد مردم دنیا در شهرها زندگی کنند (رخشانی نسب و کریمی، ۱۳۹۸). از اینرو تعادل فضایی در توزیع مراکز خدماتی در شهری و دستیابی به آن، مقدمات توسعه پایدار شهری را فراهم آورده و نابسامانی در توزیع منطقه‌ای و محلی باعث

دوری مناطق و محلات از عدالت اجتماعی می‌گردد. کارکرد اساسی خدمات عمومی شهری و دسترسی متعادل شهروندان بدان نیز به‌عنوان یکی از مباحث بسیار مهم در مدیریت شهری و پیوند آن با مقوله عدالت اجتماعی است. این مهم با تضمین مساوی بودن فرصت‌ها و توزیع مکانی عملکردها به‌ویژه در ارتباط با جمعیت نقاط مورد مطالعه و دسترسی مناسب به مراکز خدمات‌دهی و فعالیت‌های و کالبدی آن را می‌توان در کاربری و سرانه‌های مختلف شهری دید، نیز از مباحثی هست که همواره در نگاه خرد به مسئله عدالت اجتماعی و مطالعات شهری، مورد توجه است (امین نیری و همکاران، ۱۳۹۶: ۵۶). از طرفی نیز، موضوع عدالت از دیرباز از مباحث دامنه‌دار و مورد توجه جوامع بشری و دانشمندان بوده است، به‌طوری‌که حتی ادیان الهی نیز به‌طور مضاعف این مفهوم را مورد توجه قرار داده‌اند. گرچه حساسیت به آن در جوامع و دوره‌های مختلف متفاوت بوده است، ولی می‌توان این حساسیت را به لحاظ تاریخی و مکانی به سطح وسیعی تعمیم داد. در واقع باید گفت عدالت حق هر شهروند می‌باشد. امروزه یکی از عوامل اصلی بحران‌های جوامع بشری، ریشه در نابرابری‌های اجتماعی و فقدان عدالت دارد و یکی از مهم‌ترین بخش‌های این نابرابری در نواحی شهری است. (مشکینی و ابراهیمی، ۱۳۹۷، ۶). با توجه اهمیت موضوع در ادامه مبانی نظری مرتبط به مقوله مورد بررسی آورده خواهد شد.

عدالت

عدالت از " مفاهیم اصلی توسعه پایدار شهری همیشه از مهم‌ترین دغدغه‌ها، والاترین آرمان‌های انسانی و از مباحث مهم علوم اجتماعی و اقتصادی محسوب می‌شود که البته تعریف واحدی از آن وجود ندارد (قاسمی سیانی و حقی، ۱۳۹۵: ۲۴۸). شاید یکی از موانع عمده برای تعریف عدالت تعدد تفاسیر در خصوص معانی و مصادیق این مفهوم است. این واژه در انگلیسی تعریف دقیقی ندارد اما بهترین ترجمه برای این واژه Justice می‌باشد که در زبان فارسی عدالت مترادف آن است (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۴: ۹). از نقطه نظر جغرافیایی عدالت اجتماعی شهر مترادف با توزیع فضایی عادلانه امکانات و خدمات بین مناطق مختلف شهری و دستیابی برابر شهروندان به آن‌ها است زیرا عدم توزیع عادلانه آن‌ها به بحران‌های اجتماعی و مشکلات پیچیده فضایی خواهد انجامید (یغفوری و همکاران، ۱۳۹۶، ۱۱۵).

توزیع خدمات شهری

خدمات شهری به‌طور کلی به توان فعالیت‌های اقتصادی که منفعت عمومی دارند و در ابتکار عمل نهادهای عمومی هستند، تعریف می‌شود. بنیان نهادن و راه انداختن آن‌ها زیر نظر نهادهای عمومی است اگرچه حمایت و نگهداری از خدمات شهری برای سرمایه‌گذاری به بخش خصوصی هم واگذار می‌شود. دریافت خدمات شهری در مقیاس وسیع صورت می‌گیرد و بر زندگی روزانه افراد تأثیر مستقیم دارد. مسئولیت آن‌ها با مراجع خاص و متفاوت از هم می‌باشد (Apostalache, 2014: 36). مثل خدمات آموزشی، فضای سبز، خدمات ورزشی، درمانی، فرهنگی و مذهبی. این خدمات، همگی دارای عملکردهای فضایی هستند. مکان‌یابی مراکز این خدمات، شعاع دسترسی، شبکه دسترسی، پیوند فضایی با دیگر خدمات و مقیاس نهادهای حمایت‌کننده و ... از خصوصیات فضایی آن‌ها محسوب می‌شود (توکلی نیا، ۱۳۹۴: ۳).

قابلیت دسترسی

مفهوم قابلیت دسترسی نیز از جنبه‌های گوناگون، مانند قابلیت دسترسی فیزیکی، روانی، اقتصادی و مالی که می‌تواند وابسته به ماهیت کاربری اراضی و شبکه حمل‌ونقل باشد، مورد توجه و مطالعه قرار گیرد. قابلیت دسترسی در واقع توانایی ساکنان شهر در داشتن یک دسترسی مناسب منابع، خدمات و ... است. خدمات مختلف عمومی مانند خدمات عمومی شهری، جدا از بُعد مکانی آن، باید محدودیت‌ها، منابع مالی و توانایی فیزیکی افراد، به‌آسانی در سنجش دسترس آن‌ها قرار گیرد (Kaphle, 2006; 2). شاخص دسترسی، وابسته به تعیین برابری دسترسی به زیرساخت‌های اجتماعی و فیزیکی است که نمودی از کیفیت زندگی و توزیع عادلانه فرصت‌ها هستند (زیاری و مهدیان، ۱۳۹۱: ۲۴۴).

عدالت فضایی

مفهوم عدالت از منظرهای مختلف قابل تامل است و مفاهیمی چون عدالت اجتماعی، عدالت فضایی، عدالت جغرافیایی و عدالت محیطی نیز متأثر از چند بعدی بودن این مفهوم است (محمدی، چنور، داوری، الهام، ۱۴۰۰). همچنین دو دیدگاه در عدالت فضایی با عنوان عدالت افقی و عدالت عمودی وجود دارد. عدالت افقی (انصاف یا مساوات) در رابطه با فراهم کردن منابع برابر برای تک‌تک افراد یا گروه‌ها با توجه به برابری در توانایی است.

این دیدگاه از برتری دادن به اشخاص یا گروه‌ها بر دیگری اجتناب می‌کند و خدمات به‌اندازه یکسان بدون در نظر گرفتن نیاز یا توانایی ارائه می‌شود. عدالت عمودی (عدالت اجتماعی یا عدالت محیطی) در رابطه با توزیع منابع با توجه به توانایی‌های مختلف افراد و نیازهای آن‌هاست. این دیدگاه به‌منظور از بین بردن نابرابری‌های اجتماعی به گروه‌ها یا نیازهای آن‌ها برتری می‌دهد (Delbose and Currie, 2011: 1252). توزیع فضایی متعادل خدمات از مهم‌ترین نشانه‌های عدالت اجتماعی به شمار می‌رود (ملکی و همکاران، ۱۳۹۴: ۳). در واقع هدف از عدالت فضایی توزیع عادلانه نیازهای اساسی، امکانات، تسهیلات و خدمات شهری در میان محلات و مناطق مختلف شهر است، به‌طوری‌که هیچ محله یا منطقه‌ای نسبت به منطقه یا محله دیگر از نظر برخورداری برتری فضایی نداشته باشد و اصل دسترسی برابر رعایت شده باشد به‌علاوه از لحاظ سرانه برخورداری با توجه به میزان جمعیت در هر منطقه از شهر اختلاف زیادی وجود نداشته باشد (امین نیری، ۱۳۹۶: ۵۸ به نقل از Harvey, 1996: 106).

عدالت توزیعی

عدالت توزیعی بر تخصیص منصفانه منابع در میان افراد متنوع جامعه تأکید می‌کند، تخصیص عادلانه، منابع توزیع‌شده، فرایند توزیع و الگوی توزیع را در برمی‌گیرد. اصول عدالت توزیعی همچون برابری، نیاز، شایستگی رفاه، به‌عنوان راه‌های درک توزیع عادلانه می‌باشد (پریزادی و همکاران، ۱۳۹۴: ۹۲) در این بین عدالت توزیعی بر اساس مفاهیم بنیادی اصلی از عدالت ساختاریافته و به مفهوم توزیع و بخشایش یک عامل بر بستر محدوده هست. در حقیقت عدالت توزیعی بر تخصیص منصفانه منابع در میان افراد متنوع جامعه تأکید می‌کند؛ تخصیص عادلانه منابع توزیع‌شده، فرایند توزیع و الگوی توزیع را در برمی‌گیرد. اصول عدالت توزیعی همچون برابری، نیاز، شایستگی رفاه، به‌عنوان راه‌های درک توزیع عادلانه می‌باشد (فرهودی و همکاران، ۱۳۹۳: ۹۳). بررسی‌ها نشان می‌دهد که بیشتر نظریه‌های معروف و جامع درباره عدالت توزیعی در دهه ۱۹۶۰ مطرح و فرمول‌های خاصی را برای چگونگی توزیع عادلانه و معیارهای سنجش توزیع، نسبت ورودی به خروجی ارائه داده‌اند. سرانجام در دهه ۱۹۷۰ این تفکر با مباحث و اصولی چون عدالت، برابری (فراهم کردن نتایج برابر برای همه) و نیاز (فراهم کردن نتایج بیشتر برای کسانی که نیاز بیشتری دارند) پیوند خورده است (داداش پور و همکاران، ۱۳۹۳: ۶).

خدمات عمومی

خدمات عمومی صرف نظر از بعد مکانی آن، باید از نظر محدودیت‌ها و منابع مالی یا توانایی فیزیکی افراد به آسانی در دسترس قرار بگیرد (Kaphle, 2006: 2). خدمات عمومی شهری ساختار دهنده شکل و ماهیت کالبدی، اجتماعی و فضایی شهر است؛ لذا بی‌عدالتی در نحوه‌ی توزیع آن، بر ساختار، ماهیت شهر و جدایی‌گزینی طبقاتی مناطق شهر تأثیر می‌گذارد و مدیریت شهری را با چالش‌های جدی روبه‌رو می‌کند (Gray, 2002: 27). خدمات عمومی به‌طور کلی به‌عنوان فعالیت‌های اقتصادی که منفعت عمومی و کلی دارند و در ابتکار عمل نهادهای عمومی هستند، تعریف می‌شود. بنیان نهادن و راه انداختن آن‌ها زیر نظر نهادهای عمومی است (پریزادی و همکاران، ۱۳۹۴: ۹۲ به نقل از سعیدنیا، ۱۳۸۳: ۲۳). رویکرد عدالت و انصاف در توزیع خدمات عمومی شهری یکی از مهم‌ترین اهداف برنامه ریزان شهری است (Dadashpoor et al, 2016: 160).

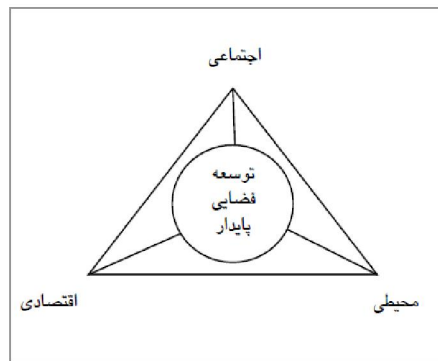
عدالت اجتماعی در توزیع خدمات شهری

مهم‌ترین معیار برای تحلیل وضعیت عدالت اجتماعی در شهر، چگونگی توزیع خدمات عمومی شهری است. توزیع خدمات در شهرها که نتیجه بارز جدایی‌گزینی اکولوژیک است بر توزیع فضایی جمعیت در مناطق و نواحی شهری تأثیرگذار بوده است (ضرابی، ۱۳۹۰: ۳۷). برای تحلیل عدالت اجتماعی باید بر مقایسه توزیع مکانی تسهیلات و خدمات عمومی با توزیع مکانی گروه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی تأکید بیشتری صورت پذیرد (Talen and Anselin, 1998: 598). توزیع نامتوازن امکانات و خدمات باعث شکل‌گیری محله‌های مرفه اجتماعی از یک طرف و محله‌های غیر برخوردار از طرف دیگر می‌شود که این محله‌ها همراه با درآمد پایین و عدم دستیابی به حداقل استانداردها، باعث تشدید فقر شده و علاوه بر ارائه شهرنشینی غیراستاندارد، باعث کاهش نیروی انسانی از یک طرف و شکل‌گیری فرهنگ کج روی از سوی دیگر می‌شود (ملک شاهی و وکیلی، ۱۳۹۶: ۱۵۰ به نقل از افروغ، ۱۳۷۷: ۶۵). از نظر اجتماعی، یک نظام اجتماعی پایدار باید به توزیع برابر و تساوی تسهیلات و خدمات اجتماعی شامل: بهداشت، آموزش و پرورش، برابری جنسی، پاسخ‌گویی سیاسی و مشارکت دست یابد. ادامه روند نابرابری و بی‌ثباتی اجتماعی و به دنبال آن تخریب محیطی ممکن است به مراحل غیرقابل بازگشت برسد. از دلایل عمده نابرابری در دسترسی به منابع طبیعی،

تسهیلات و خدمات شهری و روستایی می‌توان به مواردی مانند عملکرد صاحبان صنایع، شهرداری‌ها، سازمان‌های دولتی و تجاری و همچنین سیاست‌گذاری و برنامه‌های دولتی و نحوه اجرای آن‌ها اشاره کرد. عدالت اجتماعی در شهر یعنی حفظ منافع گروه‌های مختلف اجتماعی به‌طور عام و گروه‌های هدف به‌طور خاص به‌وسیله توزیع بهینه منابع شهری، درآمدها و هزینه‌ها بنابراین باید هدف اصلی برنامه ریزان شهری، دستیابی به توزیع عادلانه منابع عمومی می‌باشد (تقوایی و همکاران، ۱۳۹۴: ۳۹۸).

رویکرد عدالت محیطی در برنامه‌ریزی شهری

عدالت محیطی جنبشی اجتماعی است برای حمایت از کسانی که بار مخاطرات زیست‌محیطی را بر دوش دارند. این جنبش که از اوایل دهه ۱۹۸۰ آغاز شد، تلاش دارد تا مانع تبدیل اجتماعات اقلیت و کم‌درآمد به مزبله صنایع و اقلیت بهره‌مند جامعه شود. کوشش دیگر جنبش این است که کارگران را از قرار گرفتن در معرض مواد سمی و پرتوهای زیان‌بار بازدارد. در ایالات متحده و سایر کشورهای شمال، جنبش عدالت زیست‌محیطی هم اجتماعات شهری و هم روستایی را که بار مخاطرات محیطی را تحمل می‌کنند، در برمی‌گیرد. عدالت زیست‌محیطی، به‌عنوان یک جنبش اجتماعی، عبارت است از مجموعه همبستگی‌های ضعیف بین گروه‌هایی که اندیشه مشترک دارند و برای هدف-های مشابه فعالیت می‌کنند نظیر کیفیت محیط‌زیست شهری، کاهش صنایع مسمومیت‌زا و ... تلاش دارند (سعیدی و دیگران، ۱۳۸۷: ۵۹۹-۶۰۱).

نمودار ۱: مثلث سه وجهی توسعه فضایی پایدار (مأخذ: Greer, 2002)

همان‌طور که در نمودار ۱ مشاهده می‌شود، این مجموعه، سه جنبه اقتصادی، اجتماعی و محیطی توسعه پایدار با مرکزیت فضا به هم مرتبط می‌شوند (Greer, 2002).

تراول معتقد است که عدالت فضایی، عدالت اجتماعی است و عدالت محیطی عنصر جدانشدنی از عدالت اجتماعی است. در کل اعتقاد بر این است که با پذیرش شرایط اجتماعی، اقتصادی، محیطی جامعه و طرح آن‌ها در عدالت فضایی می‌توان ظرفیتی را برای اتحاد جنبش‌های عدالت‌خواهی تحت یک چتر مشترک ارائه کرده و در آینده به برنامه ریزان و سیاست‌گذاران در خلق جوامع عادلانه‌تر و پایدارتر، کمک کرد. اندیشه شهر عادل از ترکیب بحث‌های فلسفی فوق درباره عدالت، اندیشه تاریخی اتوپیا و شهر ایده آل، پدیدار شده است (داداش پور و رستمی ۱۳۹۰، ۴۵)

پیشینه تحقیق

تسو^۱ و همکاران در سال ۲۰۰۵، در پژوهشی دریکی از شهرهای تایوان، سعی در ارائه شاخصی یکپارچه از عدالت فضایی داشته‌اند. آن‌ها سه مشخصه، شعاع خدمات‌رسانی و شعاع تأثیرگذاری منفی تسهیلات، تأثیرگذاری متفاوت خدمات گوناگون بر ساکنین و کیفیت متفاوت تسهیلات هم نوع را برای توزیع خدمات در نظر گرفته‌اند. نتایج یافته‌های آن‌ها، بیانگر توزیع ناعادلانه خدمات عمومی شهری در این شهر بوده است. کیوشیک و چیانگ^۲ در سال ۲۰۰۷، در تحقیقی که در شهر سئول کره جنوبی انجام داده‌اند، بیان کردند که یک شهر ممکن است باوجود داشتن سرانه کافی در خدماتی مثل پارک، به دلیل توزیع نامناسب، در دسترس همه ساکنان نباشد؛ ازاین‌رو، توزیع پارک‌ها را در دیگر کاربری‌های شهر ارتباط با جمعیت دانسته و تراکم پیشنهادی مناطق را مورد ارزیابی قرار دادند. نتایج یافته‌های آن‌ها نشان داد که بخشی از مناطق مسکونی در شهر سئول از دسترسی به پارک‌های شهری محروم‌اند.

مارتینز^۳ در سال ۲۰۰۹ در مقاله خود تحت عنوان کاربرد GIS و شاخص‌های آن برای نمایش نا عدالتی‌های شهری در روزاریو آرژانتین به بررسی نابرابری‌های فضایی درون‌شهری پرداخته و این نابرابری‌ها را با دیگر نابرابری‌های مشابه مثل محرومیت‌های اجتماعی، درآمدی و جنسیتی مقایسه کرده است. این پژوهشگر از نرم‌افزار GIS برای تحلیل اطلاعات استفاده کرده و مناطق برخوردار و محروم را شناسایی نموده است. وی در ادامه برای پر کردن شکاف بین مناطق "بودجه‌ریزی" را بررسی کرده و بر این باور است که با تنظیم این فرایند می‌توان به برابری در شهر رسید.

¹ Tsou

² Kyushik and Jeong

³ Martinez

لیو^۱ و همکاران در سال ۲۰۰۹ با بررسی عدالت فضایی در توزیع و تخصیص تسهیلات عمومی بر اساس دیدگاه‌های توسعه پایدار و در شهر تاینان تایوان، با ارزیابی سیاست‌های پایداری و پروسه تخصیص کاربری‌ها برای دستیابی به عدالتی متعادل در فضای شهری، از قابلیت‌های نرم‌افزاری GIS و آنالیز مدل‌های فضایی استفاده کرده است که این منظور باهدف ارتقای سازمان‌دهی به ساختار پایگاه‌های اقتصادی - اجتماعی و رهنمودهایی دست‌یافتنی برای حل معضلاتی باشد که می‌تواند از مشکلات نابرابری شهری بکاهد. درنهایت آن‌ها به این نتیجه رسیدند که در راستای تعادل فضایی در تخصیص کاربری‌های شهری بایستی همه جوانب شهری را مدنظر قرارداد.

گافرن^۲ (۲۰۱۲) در پژوهشی به بررسی عدالت زیست‌محیطی در قالب تولید گازهای گلخانه‌ای ناشی از حمل‌ونقل جاده‌های، سروصدا، ذرات و گازها در مناطق شهری پرداخته است. نتایج پژوهش حاکی از آن بود محل سکونت مردم و الگوهای استفاده از زمان می‌تواند در تعیین میزان قرار گرفتن در معرض گاز ناشی از وسایل نقلیه مؤثر باشد. دای^۳ در سال ۲۰۱۶، برای انجام تحقیقی در خصوص بهره‌برداری خدمات و نیازمندی‌های عمومی شهروندان هیوزو از سه دسته شاخص خدمات آموزشی پایه، حمایت‌های اجتماعی و خدمات بهداشتی و درمانی برای مقایسه وضعیت برابری و عدالت فضایی در فاصله سال‌های ۲۰۰۸ الی ۲۰۱۴ استفاده کرده است. نتایج بررسی وی نشان داد که در میان خدمات فوق خدمات بهداشتی و درمانی به‌صورت نامحسوس و آن‌هم کاملاً به‌صورت نابرابر رشد داشته است. ایشان در مقاله خود از مطالعه تطبیقی بررسی جمعیت و سرانه‌های کاربری‌هایی استفاده کرده است که در دسته‌بندی فوق جای گرفته‌اند.

امان پور و دیگران (۱۳۹۶) در تحقیقی به تحلیل فضایی پراکنش جمعیت و توزیع خدمات در مناطق کلان‌شهر اهواز پرداخته‌اند و یافته‌های پژوهش نشان‌دهنده آن است مناطق ۳ و ۴ در رتبه‌ی اول برخوردار، مناطق ۱ و ۲ نیمه برخوردار و مناطق ۷ و ۸ در رتبه‌ی آخر را در بین مناطق دیگر از لحاظ برخورداری از شاخص‌های خدمات شهری به خود اختصاص داده‌اند. نهایتاً، یافته‌ها گویای این واقعیت است که ارتباط ضعیفی بین پراکنش جمعیت و توزیع خدمات شهری وجود دارد.

^۱ Liao

^۲ Gaffron

^۳ Dai

امین نیری و همکاران (۱۳۹۶) در تحقیقی با عنوان تحلیل فضایی خدمات هفتگانه شهری بر اساس رویکرد عدالت توزیعی نشان داده‌اند که نتایج به دست آمده نشان می‌دهد تمرکز خدمات شهری در منطقه ۸ از مدل مرکز - پیرامون تبعیت می‌کند به این معنی که هرچه از مرکز منطقه به سمت نواحی پیرامونی حرکت می‌کنیم از توزیع خدمات کاسته می‌شود. یعنی توزیع خدمات عمومی به جای اینکه در منطقه به صورت عادلانه یا تقریباً عادلانه توزیع شود به صورت ناعادلانه توزیع شده است.

ملک شاهی و وکیلی (۱۳۹۶) در بررسی توزیع خدمات عمومی بر اساس عدالت اجتماعی (مورد شناسی: شهر سقز) به این نتیجه رسیده‌اند که توزیع خدمات بر اساس توزیع جمعیت صورت نگرفته و نتایج مدل ویکور نشان می‌دهد که محله یک بیشترین سطح برخورداری از امکانات و خدمات شهری را داراست؛ از این رو، به نظر می‌رسد مسئولان محلی شهر سقز باید با سیاست‌گذاری‌های اصولی و منطبق بر عدالت اجتماعی، شکاف بین محله‌ها را کاهش دهند.

ستاوند و همکاران (۱۳۹۷) در تحقیقی با عنوان واکاوی فضایی مناطق شهری شیراز از منظر عدالت اجتماعی با تأکید بر خدمات عمومی به این نتیجه رسیده‌اند که توزیع خدمات عمومی در مناطق شهر شیراز با دیدگاه عدالت اجتماعی انطباق ندارد. بدین ترتیب اختصاص کاربری‌ها و خدمات شهری مورد نیاز مناطق به ویژه در مناطق توسعه نیافته و یا کمتر توسعه یافته کلان‌شهر شیراز جهت ارتقای کیفیت زندگی شهروندان و رضایتمندی آن‌ها در جهت کاهش نابرابری‌های فضایی و اجتماعی ضروری می‌نماید.

روش پژوهش

ابعاد روش‌شناختی یکی از مؤلفه‌های پراهمیت در هر موضوع تحقیقی می‌باشد. پژوهش حاضر از نظر هدف به دلیل برخورد مستقیم با نمونه مورد مطالعه و تحلیل نحوه دسترسی به خدمات در شهر بومهن کاربردی است بنابراین این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش جزء تحقیقات توصیفی - تحلیلی می‌باشد. روش گردآوری اطلاعات در این تحقیقی اسنادی - پیمایشی می‌باشد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون‌های موجود در نرم‌افزار SPSS و GIS استفاده شده است. برای برآورد حجم نمونه با توجه به جمعیت خانوار شهر بومهن ۳۸۴ خانوار در نظر گرفته شده‌اند که به صورت تصادفی با استفاده از ابزار نمونه‌گیری فضایی (Random Point) در GIS موقعیت آن‌ها در سطح شهر تعیین گشته است. سپس از خانوارها در مورد میزان رضایت از خدمات ۹ گانه شهری

(اعم از آموزشی، مذهبی، فرهنگی، تجاری، درمانی، فضای سبز، ورزشی، اداری - انتظامی و تأسیسات شهری) در قالب پرسشنامه سؤال گردیده است. پایایی تحقیق نیز ۰/۸۱۲ به دست آمده است که مقدار به دست آمده است (بالتر از ۰/۷) و مناسب می باشد.

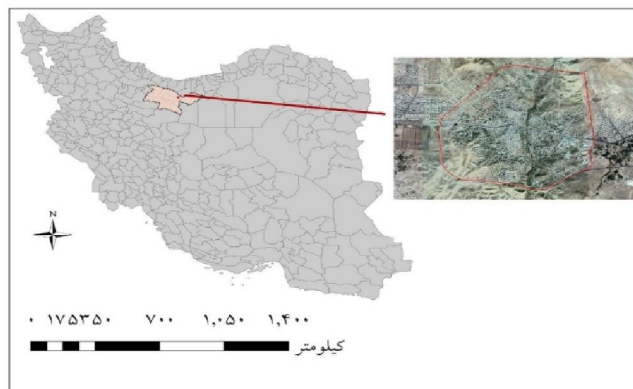
محدوده مورد مطالعه

شهر بومهن در مختصات جغرافیایی ۳۳ درجه و ۳۶ دقیقه عرض شمالی و ۵۱ درجه و ۴۳ دقیقه طول شرقی در ۴۰ کیلومتری کلان شهر تهران واقع شده است. طبق آخرین سرشماری مرکز آمار ایران جمعیت بومهن در سال ۱۳۹۵ برابر ۷۹۰۳۴ نفر می باشد دهستان های شهر بومهن که در هم جواری قرار گرفته تحت تأثیر تحولات مادر شهر جمعیتی متفاوت داشته اند. از سال ۱۳۴۵ تا سال ۱۳۹۰ میانگین ۳۸۶۳ نفر افزایش مواجه بوده است در حقیقت میانگین نرخ رشد جمعیت در طی ۴۲ سال ۳/۵ بوده است که از دلایل بسیار مهم آن را می توان به وجود کارگاه های کوچک صنعتی در شهر و نواحی پیرامونی آن و مالکیت آسان تر زمین های قابل تصرف اشاره کرد (جدول ۱، نقشه ۱).

جدول ۱: مقایسه میانگین جمعیت شهر بومهن از سال ۹۵-۱۳۹۰

خانوار	جمعیت	مرد	زن	
۱۵۷۲۹	۵۳۴۵۱	۲۷۴۷۰	۲۵۹۸۱	۱۳۹۰
۲۴,۳۸۵	۷۹,۰۳۴	۴۰,۷۸۸	۳۸,۲۴۶	۱۳۹۵

منبع: مرکز آمار کشور، ۱۳۹۵

نقشه ۱: موقعیت جغرافیایی محدوده. (مأخذ: ترسیم از نگارندگان، ۱۴۰۰).

یافته‌های تحقیق

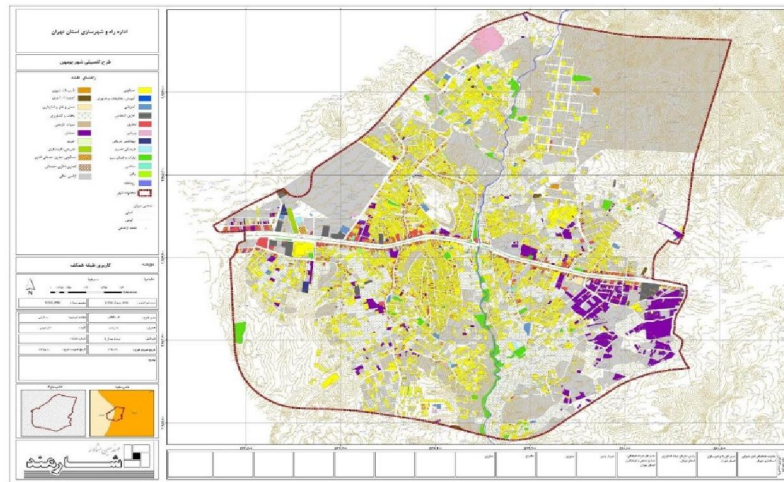
کاربری اراضی شهری بومهن

کاربری‌های وضع موجود شهر بومهن در دودسته‌ی کلی قابل تقسیم‌بندی است. دسته اول شامل حمل‌ونقل و انبارداری و اراضی خالی است که در حدود دوسوم کاربری‌ها را شامل گردیده و یک‌سوم دیگر اراضی شهری را نیز سایر کاربری‌ها اعم از مسکونی و خدماتی در خود جای داده‌اند. این در حالی است که ساماندهی فضاهای باز و رهاشده و نیز پتانسیل استفاده از اراضی خالی شهری فرصت مناسبی را برای طرح تفصیلی به‌منظور استفاده از این اراضی برای ساماندهی و نیز تأمین نیازهای شهر است. باین‌حال به جدول بررسی‌های کاربری‌های وضع موجود شهر بومهن که توسط مهندسين مشاور شارمند در سال ۱۳۹۶ و در قالب طرح تفصیلی تهیه‌شده است استناد می‌نماییم.

جدول ۲: سطوح و سرانه کاربری‌های در وضع موجود و پیشنهادی شهر بومهن

کاربری	وضع موجود			وضع پیشنهادی			سرانه عالی سرانه مصوب شورای عالی
	مساحت (مترمربع)	سرانه (مترمربع)	پسهم (درصد)	مساحت (مترمربع)	سرانه (مترمربع)	پسهم (درصد)	
مسکونی	۱۷۴۷۸۶۳	۳۲٫۷	۱۴٫۴	۳۴۶۴۴۶۷	۵۶٫۳	۲۸٫۵	۴۰٪ سرانه
مختلط مسکونی - خدماتی	۱۳۲۱۵۲	۲٫۷	۰٫۳	۱۱۹۳۰۸	۱٫۹	۱٫۰	۵٪ سرانه
آموزشی	۳۴۴۲۲	۰٫۶	۰٫۳	۲۲۴۱۹۶	۵٫۳	۲٫۷	۵٪ سرانه
آموزشی - تحقیقات و تحقیقات و	-	۰٫۰	۰٫۰	۳۷۹۳۱	۰٫۸	۰٫۴	-
تجاری	۱۲۵۱۲۶	۲٫۳	۱٫۰	۹۴۱۵	۰٫۲	۰٫۱	۲٫۵٪ سرانه
مختلط مسکونی - تجاری - خدماتی - اداری - ...	۱۳۲۹۰	۰٫۲	۰٫۱	۱۹۳۳۲	۰٫۳	۰٫۲	-
مختلط چندعملکردی	۶۸۴۸	۰٫۱	۰٫۱	-	۰٫۰	۰٫۰	-
بهداشتی - درمانی	۱۱۳۶۳	۰٫۲	۰٫۱	۱۴۶۱۱۱	۲٫۴	۱٫۲	۱٫۵٪ سرانه
تفریحی - توریستی	۱۱۳۲۶	۰٫۲	۰٫۱	۶۴۰۵۰	۱٫۰	۰٫۵	۰٫۵٪ - ۰٫۲٪ سرانه
مذهبی	۹۷۳۱	۰٫۲	۰٫۱	۵۳۰۷۰	۰٫۹	۰٫۴	۰٫۳٪ - ۰٫۲٪ سرانه
اداری - انتظامی	۷۰۸۸۹	۱٫۳	۰٫۶	۱۲۷۶۹۶	۲٫۱	۱٫۱	۱٪ - ۰٫۷۵٪ سرانه
فرهنگی - هنری	۵۳۱۲	۰٫۱	۰٫۰	۱۰۹۵۴۷	۱٫۸	۰٫۹	۰٫۴٪ - ۰٫۲۵٪ سرانه
تاریخی	-	۰٫۰	۰٫۰	۳۷۰۹۱	۰٫۸	۰٫۴	-
ورزشی	۵۴۸۹۹	۱٫۰	۰٫۵	۲۱۶۹۴۲	۳٫۵	۱٫۸	۱٫۵٪ - ۱٪ سرانه
نانسیسات شهری	۶۳۷۲	۰٫۱	۰٫۱	۱۰۳۵۲۰	۱٫۷	۰٫۹	۲٪ - ۱٪ سرانه
تجهیزات شهری	۹۸۵۰	۰٫۲	۰٫۱	-	۰٫۰	۰٫۰	۰٫۲٪ - ۰٫۱٪ سرانه
پارک و فضای سبز	۱۵۴۷۷۸	۲٫۹	۱٫۳	۲۰۷۰۰۲۷	۳۳٫۶	۱۷٫۰	۸٪ سرانه
باغ و اراضی کشاورزی	۱۳۲۲۴۰۱	۲۳٫۱	۱۰٫۱	۱۷۵۸۱۵۲	۲۸٫۶	۱۴٫۵	-
اراضی خالی	۳۹۶۰۶۷۶	۷۴٫۱	۳۳٫۵	-	۰٫۰	۰٫۰	-
صنعتی	۳۸۹۵۶۸	۷٫۳	۳٫۲	۴۲۰۲۵۰	۶٫۸	۳٫۵	۸٪ - ۶٪ سرانه
متروکه	۱۷۴۲۶	۰٫۳	۰٫۱	-	۰٫۰	۰٫۰	-
دامداری	۱۰۶۵	۰٫۰	۰٫۰	-	۰٫۰	۰٫۰	-
خریب	-	۰٫۰	۰٫۰	۲۶۸۳۸۸	۴٫۴	۲٫۲	-
حمل و نقل و انبارداری	۴۱۶۷۳۹۲	۷۸٫۰	۳۴٫۲	۳۷۷۵۲۴۴	۴۵٫۰	۲۲٫۸	۳۰٪ - ۲۲٪ سرانه
مجموع	۱۲۱۷۲۸۶۹	۲۲۷٫۷	۱۰۰٫۰	۱۲۱۷۲۸۶۹	۱۹۷٫۰	۱۰۰٫۰	-

(منبع: مهندسين مشاور، ۱۳۹۶: ۶).

نقشه ۲. کاربری اراضی وضع موجود شهر بومهن (مهندسين مشاور شامرد، ۱۳۹۶).

در ادامه جهت تعیین وضعیت پراکنش فضایی میزان رضایت شهروندان از دسترسی به خدمات شهری در سطح شهر بومهن از آزمون T-test استفاده شده است. در این آزمون چنانچه سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ باشد و نیز میانگین شاخص‌ها کمتر از ۳ باشد نشان‌دهنده وضعیت نامناسب شاخص‌ها می‌باشد. بررسی جدول ۳ نشان می‌دهد که میزان رضایت از شاخص‌های خدمات شهری دارای سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد و نیز میانگین آن‌ها کمتر از ۳ می‌باشد. از دیگر پارامترهایی که در آزمون T-test نقش مهمی دارند می‌توان به بالاترین و پایین‌ترین تفاوت در سطح اطمینان ۹۵ درصد اشاره کرد. چنانچه اعداد خروجی این دو ستون هر دو مثبت باشد یعنی وضعیت شاخص موردنظر مناسب می‌باشد و در صورتی که دو عدد خروجی منفی باشد یعنی وضعیت شاخص موردنظر مناسب است و در صورتی که یک عدد مثبت و دیگری منفی باشد حاکی از وضعیت و شرایط متوسط در بررسی موردنظر می‌باشد.

با توجه به اینکه سطح معناداری شاخص‌ها (۰/۰۰۰) می‌باشد و از ۰/۰۱ نیز می‌باشد. بنابراین نتایج جدول با ۹۹ درصد سطح اطمینان ارائه شده است. بررسی جدول ۳ نشان می‌دهد که تنها کاربری آموزشی می‌باشد که شهروندان از دسترسی به آن با میانگین (۳,۱۸) بیش از ۳ رضایت دارند. ولی به‌طور کلی با بررسی بالاترین و پایین‌ترین حد اختلاف کاربری در جدول ۳ مشخص می‌شود که کاربری آموزشی دارای بالاترین و پایین‌ترین میزان تفاوت مثبت می‌باشد که نشان‌دهنده میزان رضایت شهروندان از دسترسی به این کاربری می‌باشد در کنار آن دو کاربری مذهبی و تجهیزات شهری نیز با

بالاترین حد اختلاف مثبت و پایین‌ترین حد اختلاف منفی وضعیت رضایت نسبی از دسترسی را نشان می‌دهد و بقیه کاربری‌ها با بالاترین و پایین‌ترین حد منفی، عدم رضایت شهروندان از نحوه و میزان دسترسی به این خدمات را نشان می‌دهد.

قابل ذکر است شهروندان وضعیت دسترسی به فضاهای ورزشی مناسب؛ فضاهای سبز مناسب و دسترسی راحت به مراکز اداری و انتظامی را نامناسب‌ترین وضعیت دسترسی در بین خدمات می‌دانند.

جدول ۳ : نتایج آزمون T تک نمونه در بررسی رضایت از دسترسی به خدمات

مورد بررسی.

تفاوت در سطح	میانگین تفاوت‌ها		sig	T	میانگین انحراف معیار	انحراف معیار	درجه آزادی	میانگین	تعداد	خدمات
	بالاترین	پایین‌ترین								
۷.۹۵	۰.۴	۰.۱۷۷	۰.۰۰۰	۲۶۱۲	۰.۶۸	۱.۳۲۸	۳۸۳	۳.۱۸	۳۸۴	آموزشی
۰.۴۶	-۰.۷۶	-۰.۶۰۷	۰.۰۰۰	-۷.۸۷۳	۰.۷۷	۱.۵۱۰	۳۸۳	۲.۳۹	۳۸۴	اداری و انتظامی
۰.۴۶	-۰.۶۵	-۰.۵۵۷	۰.۰۰۰	-۱۱.۴۱۲	۰.۴۹	۰.۹۵۷	۳۸۳	۲.۴۴	۳۸۴	بهداشتی و درمانی
۰.۱۱	-۰.۲۱	-۰.۰۴۹	۰.۰۰۰	-۶.۱۹	۰.۸۰	۱.۵۶۷	۳۸۳	۲.۹۵	۳۸۴	تجهیزات شهری
۰.۲۶	-۰.۵۶	-۰.۴۰۹	۰.۰۰۰	-۵.۳۵۰	۰.۷۶	۱.۴۹۷	۳۸۳	۲.۵۹	۳۸۴	تجاری
۰.۲۱	-۰.۴۰	-۰.۳۰۷	۰.۰۰۰	-۶.۴۵۱	۰.۴۸	۰.۹۳۳	۳۸۳	۲.۶۹	۳۸۴	قرهنگی
۰.۵۰	-۰.۷۱	-۰.۶۰۲	۰.۰۰۰	-۱۱.۱۲۵	۰.۵۴	۱.۰۶۰	۳۸۳	۲.۴۰	۳۸۴	ورزشی
۰.۶۵	-۰.۸۳	-۰.۷۴۰	۰.۰۰۰	-۱۶.۳۲۲	۰.۴۵	۰.۸۸۸	۳۸۳	۲.۲۶	۳۸۴	قضای سبز
۰.۱۲	-۰.۲۰	-۰.۰۴۴	۰.۰۰۰	-۵.۴۶	۰.۸۱	۱.۵۹۰	۳۸۳	۲.۹۶	۳۸۴	مذهبی

(مأخذ: ترسیم از نگارندگان ، ۱۴۰۰)

در ادامه تحقیق بررسی وضعیت پراکنش فضایی رضایتمندی از دسترسی به خدمات شهری ارائه خواهد شد. همان‌طور که در بالا ذکر شد ۹ کاربری شهری به‌عنوان کاربری‌های خدماتی انتخاب شده‌اند که در ادامه پراکنش فضایی هرکدام از آن‌ها آورده می‌شود.

بررسی نقشه‌های ذیل نشان می‌دهد که قریب به اتفاق رضایت نسبی بالا در مرکز شهر و حول محور اصلی شرقی غربی (جاده دماوند) متمرکز بوده است. برعکس در قسمت حاشیه‌ای شهر رضایت از دسترسی به خدمات شهر نامناسب می‌باشد.

بررسی پراکنش رضایتمندی از کاربری آموزشی نشان می‌دهد بیشترین نارضایتی در قسمت شمال غربی شهر و تا حدودی چند خانوار در قسمت شرقی شهر را شامل می‌شود. نکته قابل توجه پراکندگی خانوارهایی می‌باشد که حداکثر رضایتمندی را از خدمات آموزشی را در سطح شهرداری که به جزء در قسمت جنوبی شهر در بقیه شهر پراکنده شده‌اند.

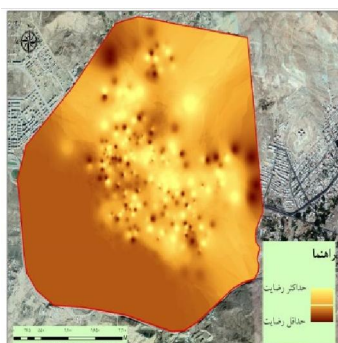
پراکنش رضایتمندی از خدمات اداری انتظامی در سطح شهر نشان می‌دهد که تقریباً در بخش مرکزی شهر بیشترین میزان رضایت و در بخش حاشیه جنوبی کمترین میزان رضایت قابل مشاهده است.

پراکنش رضایتمندی از کاربری‌های بهداشتی درمانی نیز مانند کاربری‌های اداری انتظامی می‌باشد یعنی بیشتر این کاربری توانسته است رضایت شهروندان را در بخش مرکزی شهر جلب کند.

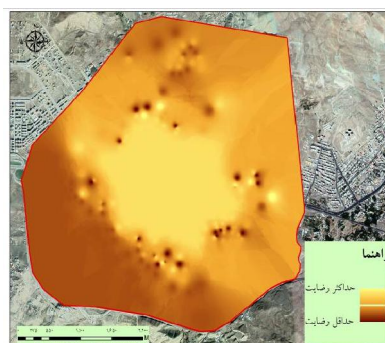
طبیعتاً بخش تجاری شهرها در اکثر موارد در جهت بازدهی بیشتر در مرکز شهرها و نزدیک راه‌ها و مسیرهای ارتباطی تمرکز می‌یابند. این مهم نیز در شهر بومهن و نحوه پاسخ‌گویی شهروندان به‌خوبی نمایان است. چنانچه بیشترین رضایتمندی از دسترسی به خدمات تجاری در بخش مرکزی شهر و نزدیک جاده دماوند قابل مشاهده است.

از جمله مهم‌ترین کاربری‌ها که نقش مهمی در ارتقاء کیفیت زندگی کاربری فضای سبز می‌باشد. هرچند در سطح شهر قطعات کاربری سبز قابل مشاهده است ولی شهروندان چندان از وضعیت موجود راضی نیستند شاید یکی از دلایل آن همین عدم سازمان‌دهی فضاهای شهری به‌عنوان چند پارک مهم می‌باشد. کاربری فرهنگی و تجهیزات شهری نیز در بخش شمالی و جنوبی شهر نتوانسته است نیازهای شهروندان به‌خوبی جواب دهد. کاربری مذهبی هرچند به نسبت وضعیت متوسطی دارد ولی بعضی خانوارهای از وضعیت دسترسی به این کاربری رضایت ندارد که شامل چند خانواده در نقاط مختلف شهر می‌باشند. کاربری ورزشی هم یکی از کاربری‌های بوده است که بدترین وضعیت

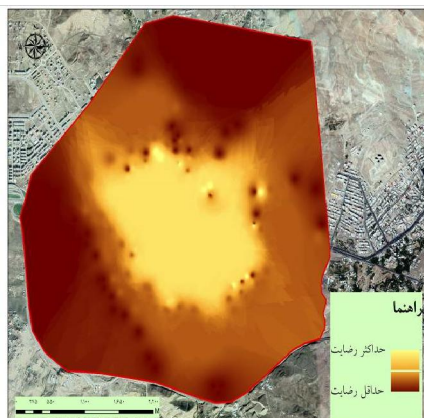
رضایتمندی شهروندان را داشته است. این کاربری در قسمت جنوب غربی و شمال غربی وضعیت به مراتب نامناسب‌تری دارد. درنهایت از روی گذاری لایه‌های مشخص گردیده است بخش مرکزی شهری وضعیت خوبی دارد و بخش شمالی و جنوبی شهر وضعیت نامناسب دارند. یعنی کاربری‌ها نتوانسته است باعث جلب رضایت و رفع نیاز شهروندان بشود. هرچند این مقوله قابل توجیه می‌باشد زیرا که کاربری‌ها معمولاً در جاهایی سعی می‌شود مکان‌یابی شوند که تمرکز جمعیت باشد و کاربری موردنظر بتواند جمعیت بیشتری را پوشش بدهد.

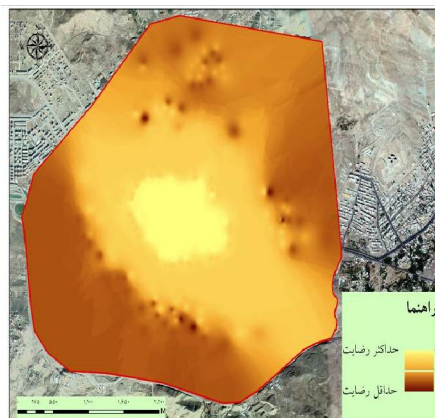
نقشه ۴. پراکنش رضایتمندی از کاربری آموزشی

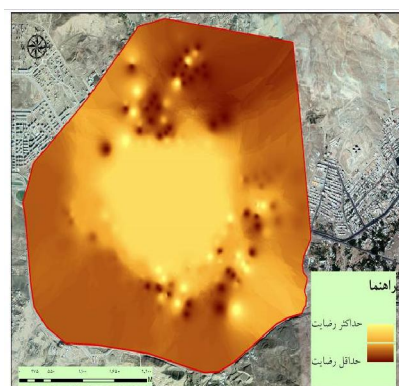
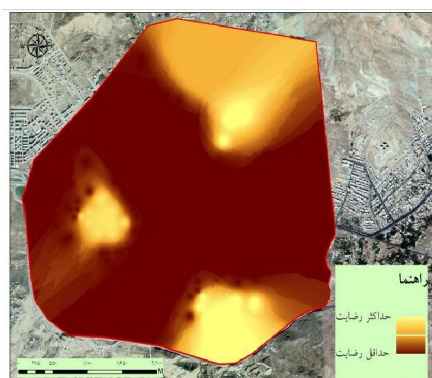
نقشه ۳. پراکنش رضایتمندی از کاربری اداری انتظامی

نقشه ۶. پراکنش رضایتمندی از کاربری تجاری. (ماخذ: ترسیم از نگارندگان، ۱۴۰۰).

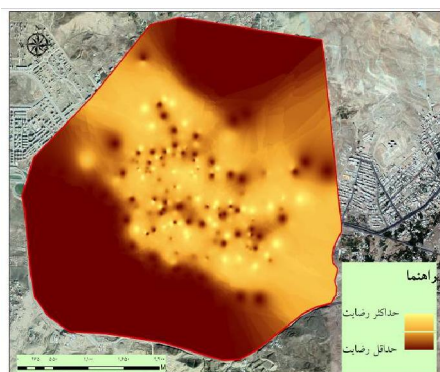
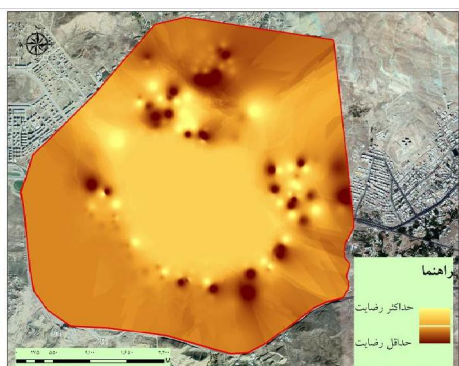
نقشه ۵. پراکنش رضایتمندی از کاربری بهداشت و درمان

نقشه ۷. پراکنش رضایت مندی از کاربری تجهیزات

نقشه ۸. پراکنش رضایت مندی از کاربری فضای سبز

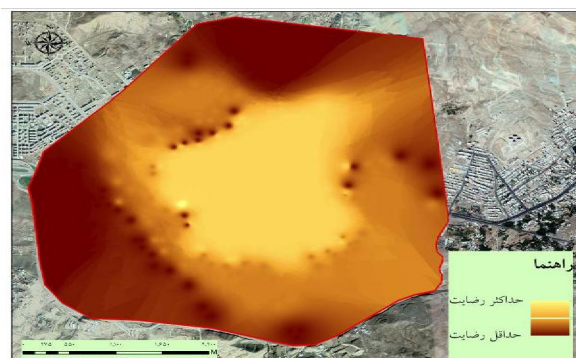
شهری

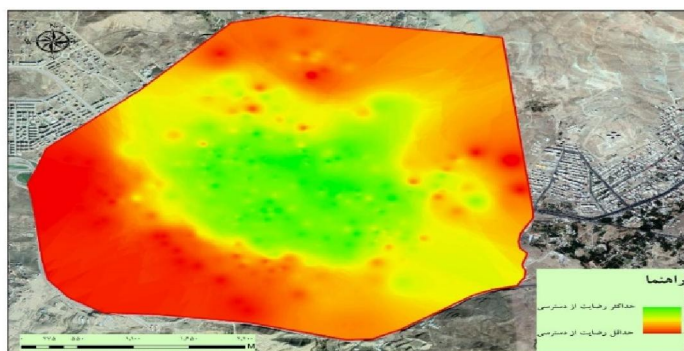
نقشه ۹. پراکنش رضایت مندی از کاربری مذهبی

نقشه ۱۰. پراکنش رضایت مندی از کاربری فرهنگی

هنری

نقشه ۱۱. پراکنش رضایت مندی از کاربری ورزشی. (مأخذ: ترسیم از نگارندگان، ۱۴۰۰)

نقشه ۱۲. پراکنش رضایت‌مندی از دسترسی به خدمات شهری
(مأخذ: ترسیم از نگارندگان، ۱۴۰۰)

بحث و نتیجه‌گیری

طی نیم‌قرن اخیر در کشور ما به‌شدت از جمعیت روستایی کشور کاسته شده و در عوض بر جمعیت شهری کشور افزوده شده است. بدون شک از مهم‌ترین عوامل این روند مهاجرت‌های روستا شهری بوده است که به دلیل کمبود خدمات و امکانات در مناطق روستایی، موجبات مهاجرت را به مناطق شهری فراهم نموده است. در این بین خدمات و امکانات شهری نتوانسته است هم‌زمان با رشد جمعیت رشد کند و باعث کمبود امکانات و خدمات در بسیاری از مناطق شهرهای بزرگ و بخصوص شهرهای کوچک اطراف کلان‌شهرها شده است. در مجموع امکانات و خدمات با توجه به تمرکزگرایی‌های حاکم بر کشور بیشتر در چند کلان‌شهر اصلی فراهم می‌باشد و شاید در این شهرها بتواند استانداردهای لازم را داشته باشد ولی در شهرهای کوچک و متوسط این مقوله به‌ندرت اتفاق می‌افتد که سرانه خدمات شهری به‌صورت کافی برای شهروندان تأمین شوند. بخصوص این مهم زمانی که همین امکان محدود به‌صورت نامتوازن در شهرها توزیع شوند باعث نارضایتی و کاهش کیفیت زندگی شهروندان خواهد شد. در همین راستا هدف از این تحقیق نیز بررسی پراکنش رضایت‌مندی شهروندان از دسترسی به خدمات شهری می‌باشد. در راستای دستیابی به اهداف تحقیق حاضر ۹ نوع خدمات شهری نظیر؛ تجاری، تجهیزات شهری، فضای سبز، آموزشی، فرهنگی - هنری، اداری - انتظامی، مذهبی، ورزشی، بهداشتی - درمانی برای این کار در نظر گرفته شده و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت نتایج تحقیق نشان داده است بیشترین میزان رضایت‌مندی از دسترسی به خدمات شهری در بخش مرکزی شهری و کمترین میزان رضایت‌مندی به خدمات شهری در

بخش‌های حاشیه‌ای شهر بخصوص بخش جنوبی و شمالی شهر را در برمی‌گیرد. در مجموع یافته‌های تحقیق حاکی از عدم رضایت شهروندان از دسترسی مناسب به خدمات شهری می‌باشد. زیرا که اکثر شهروندان از دسترسی به اکثر خدمات رضایت کافی ندارند. و رضایت بالا در بخش مرکزی نسبت به سایر بخش‌های شهر مناسب‌تر ارزیابی شده است و نسبت به رضایت کلی شهروندان از دسترسی باکیفیت به خدمات شهری.

نتایج تحقیق حاضر با نتایج تحقیق داداش پور و همکاران (۱۳۹۳) با عنوان بررسی و تحلیل توزیع عادلانه خدمات شهری و الگوی پراکنش فضایی آن‌ها در شهر همدان که در آن توزیع خدمات شهری را ناعادلانه می‌دانند همسو می‌باشد. از طرفی نتایج تحقیق حاضر با تحقیق پریزادی و همکاران (۱۳۹۶) با عنوان تحلیل نابرابری‌های فضایی توزیع خدمات شهری از منظر عدالت فضایی. مطالعه موردی: شهر میوان، که در آن توزیع خدمات شهری در سطح محلات را مناسب نمی‌داند، همسو می‌باشد. همچنین نتایج این تحقیق با تحقیق امین نیری و همکاران (۱۳۹۶) با عنوان تحلیل فضایی خدمات هفتگانه شهری بر اساس رویکرد عدالت توزیعی که در آن مدعی بودند که نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهد تمرکز خدمات شهری در منطقه ۸ از مدل مرکز-پیرامون تبعیت می‌کند به این معنی که هرچه از مرکز منطقه به سمت نواحی پیرامونی حرکت می‌کنیم از توزیع خدمات کاسته می‌شود. یعنی توزیع خدمات عمومی به‌جای اینکه در منطقه به‌صورت عادلانه یا تقریباً عادلانه توزیع شود به‌صورت ناعادلانه توزیع شده است. همسو می‌باشد. نتایج تحقیق واکاوی فضایی مناطق شهری شیراز از منظر عدالت اجتماعی با تأکید بر خدمات عمومی که توسط ستاوند و همکاران در سال ۱۳۹۷ انجام شده است و در آن دریافته‌اند که توزیع خدمات عمومی در مناطق شهر شیراز با دیدگاه عدالت اجتماعی انطباق ندارد. نیز همسو می‌باشد.

منابع و مآخذ:

- ۱- احد نژاد، م؛ موسوی، م؛ محمدی، س؛ ویسیان، م. ۱۳۹۵. بررسی و تحلیل عدالت اجتماعی در برخورداری از خدمات شهری (مورد مطالعه: دسترسی به خدمات آموزشی مقطع راهنمایی شهر میاندوآب)، مجله جغرافیا و توسعه فضای شهری، سال سوم، شماره ۱، شماره پیاپی ۴، صص ۳۳-۵۱.
- ۲- افروغ، ع. ۱۳۷۷. فضا و نابرابری اجتماعی، تهران، دانشگاه تربیت مدرس.
- ۳- امان پور، س؛ ملکی، س؛ پریان، ن. ۱۳۹۶. تحلیل فضایی پراکنش جمعیت و توزیع خدمات در مناطق کلان‌شهر اهواز، جغرافیا و آمایش شهری-منطقه‌ای، شماره ۲۲، صص ۹۹-۱۱۶.
- ۴- امین نیری، ب؛ بدافلو، س؛ رفیعیان، م. ۱۳۹۶. تحلیل فضایی خدمات هفت‌گانه شهری بر اساس رویکرد عدالت توزیعی، فصلنامه دانش شهرسازی، دوره ۱، شماره ۱، صص ۵۵-۶۹.
- ۵- تقوایی، ع؛ بمانیان، م؛ پورجعفر، م؛ بهرام‌پور، م. ۱۳۹۴. میزان سنجی عدالت فضایی در چارچوب نظریه شهر عدالت محور؛ مورد پژوهی: مناطق ۲۲گانه شهرداری تهران، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۳۸، صص ۳۹۱-۴۲۳.
- ۶- توکلی نیا، ج. ۱۳۹۴. تحلیل نابرابری‌های توسعه منطقه‌ای در بخش بهداشت و درمان استان اردبیل. برنامه ریزی منطقه‌ای، سال ۵، شماره ۱۸، صص ۱-۱۴.
- ۷- داداشپور، ه و رستمی و ف. ۱۳۹۰، بررسی و تحلیل نحوه توزیع خدمات عمومی شهری از دیدگاه فضایی (مطالعه موردی: شهر یاسوج)، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، ۹(۱۶): ۱۷۱-۱۹۸.
- ۸- داداشپور، ه؛ رستمی، ف؛ علیزاده، ب. ۱۳۹۳. بررسی و تحلیل توزیع عادلانه خدمات شهری و الگوی پراکنش فضایی آن‌ها در شهر همدان، فصلنامه مطالعات شهری، شماره ۱۲، صص ۵-۱۸.
- ۹- رخشانی نسب ج. کریمی ط. ۱۳۹۸. سنجش میزان رضایت شهروندان از عملکرد شورای اسلامی شهرها (مطالعه موردی: شهر جیرفت). فصل نامه آمایش محیط، شماره ۴۷، زمستان ۱۳۹۸.
- ۱۰- زیاری، ک. ۱۳۸۸: برنامه‌ریزی شهرهای جدید. تهران: انتشارات سمت، چاپ دهم.

- ۱۱- زیاری، ک و مهدیان، م. ۱۳۹۱. بررسی و سنجش عدالت فضایی بهره مندی از خدمات عمومی شهری در شهر بابلسر. تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، شماره ۲۸، صص ۲۱۷-۲۴۱.
- ۱۲- ساروی غفاری، س، شمس، م، دیوسالار، ا. ۱۴۰۰. ساماندهی شهرهای جلگه ای با رویکرد توسعه میان افزا (مطالعه موردی شهر بهشهر). فصل نامه آمایش محیط، شماره ۵۳، تابستان ۱۴۰۰.
- ۱۳- ستاوند، ه؛ حاجی زاده، ف؛ یغفوری، ح. ۱۳۹۷. واکاوی فضایی مناطق شهری شیراز از منظر عدالت اجتماعی با تأکید بر خدمات عمومی، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی سال نوزدهم، شماره ۵۲، صص ۱۷۱-۱۹۲.
- ۱۴- سعیدینیا، ا. ۱۳۸۳. کتاب سبز راهنمای شهرداریها. جلد اول، چاپ چهارم، تهران، انتشارات سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور
- ۱۵- سعیدی، ع و احمدی، ر و محمدی، ع. ۱۳۸۷. دانشنامه مدیریت شهری و روستایی. تهران: سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور. موسسه فرهنگی، اطلاع رسانی و مطبوعاتی.
- ۱۶- فرهودی، ر؛ حسینی؛ س، حسینی، س. ۱۳۹۲. تحلیلی بر گسترش افقی شهر مشهد در چند دهه اخیر (۱۳۳۵ - ۱۳۸۵) و تأثیر آن بر منابع خاک، نشریه جغرافیا و برنامه ریزی، دوره ۱۸ (۵۰): ۲۵۹-۲۸۰.
- ۱۷- قاسمی سیانی، م؛ حقی، م. ۱۳۹۵. تبیین گستره فقر شهری و شناسایی سکونتگاههای غیررسمی از منظر عدالت فضایی مطالعه موردی: نسیم شهر تهران، فصلنامه برنامه ریزی منطقه ای، سال ۶، پیاپی ۲۴، صص ۲۴۵-۲۵۶.
- ۱۸- محمدی، چ. محمدی، س. داوری، ا. ۱۴۰۰. سنجش و تحلیل عدالت فضایی کاربری های خدمات شهری (مطالعه موردی محلات منطقه دو شهر اردبیل)، فصل نامه آمایش محیط، شماره ۵۳، تابستان ۱۴۰۰.
- ۱۹- مرکز پژوهشهای مجلس ۱۳۹۴. بررسی مفهوم عدالت اجتماعی، دفتر مطالعات بنیادین حکومتی.
- ۲۰- مشکینی، ا؛ ابراهیمی، م. ۱۳۹۷. بررسی وضعیت دسترسی به مراکز خدمات رسانی درمانی با رویکرد عدالت فضایی (مطالعه موردی: منطقه ۷ تهران)، راهبردهای مدیریت در نظام سلامت، سال سوم، شماره ۱، صص ۵-۱۶.

- ۲۱- ملک شاهی، غ؛ وکیلی، ص. ۱۳۹۶. بررسی توزیع خدمات عمومی بر اساس عدالت اجتماعی (شهر سقز)، نشریه جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، سال ۷، شماره ۲۵، صص ۱۴۷-۱۷۰.
- ۲۲- ملکی، س؛ ترابی، ذ. ۱۳۹۴. بررسی عدالت فضایی در توزیع امکانات و خدمات بهداشتی - درمانی در شهرستان‌های استان خوزستان، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، علمی - پژوهشی، سال دوازدهم، شماره ۴۶، صص ۱-۲۳.
- ۲۳- یغفوری، ح؛ قاسمی، س و قاسمی، ن. ۱۳۶۹. بررسی عدالت فضایی در توزیع خدمات، با تأکید بر مدیریت شهری: مطالعه موردی محلات منطقه ۱۹ تهران، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال سی و دوم، شماره سوم، پیاپی ۱۲۶، صص ۱۱۴-۱۲۹.
- 24- Apostolic. C.2014. Regional develops pent in practice. New York.
- 25- Dadashpoor. H.Rostami. f.Alizadeh.bahram .2016. is inequality in the distribution of urban facilities inequitable? Exploring a method for indetifying spatial inequity in an Iranian city. *Cities*.52. 159-172
- 26- Feinstein .S 2014. The just city. *International Journal of Urban Sciences*. 18. pp.1-18
- 27- Gaffron.P. 2012. urban transport. environmental justice and human daily activity patterns.*Transport Policy*. 20. 114-127.
- 28- Gray. R. 2002. Social Accounting project and Accounting Organization and Society privileging Engagement. *Imaging new Accounting and pragmatism over critique. Accounting. Organization and Society*. 27(7). 687-708.
- 29- Greer. J. 2002. Equity in the spatial distribution of municipal services: how to operationalize the concepts and institutionalize a program, The University of Texas at Dallas.
- 30- Harvey. D. 1996. on planning the Ideology of planning. *Planning Theory in the 1980s*. 213.
- 31- Jiali .D .2016. An Experimental Research on the Equalization of Basic Public Services in Huizhou City. *Open Journal of Social Sciences*, <http://dx.doi.org/10.4236/jss.2016.44024> 2016. 4, 1-173.
- 32- Kaphle. I. 2006. Evaluating people,s accessibility to public parks using Geographic Information systems: A case study in Ames, Iowa, Iowa State University.USA.

- 33- Kyushik. O. Jeong. S. 2007. Assessing the spatial distribution of urban parks using GIS. *Landscape and Urban Planning*. Vol.82. No. 1. pp.32–25.
- 34- Liao. C. Ko-W. 2009. Explore the spatial equity of urban public facility allocation based on sustainable development. Real Corp, (<http://www.corp.at/>).
- 35- Martinez. J. The use of GIS and Indicators to Monitor Intra-Urban Inequalities: A Case Study in Rosario". Argentina. *Habitat International*. Vol. 33, No. 1, Pp. 387- 396, 2009.
- 36- Talen. E and . M. 1998. Accessing Spatial Equity: An Evaluation of Measures of Accessibility to Public Playground. *Environment and Planing A*. Vol. 30, No. 1, pp 595-613.
- 37- Tsou. K. 2005. an accessibility based integrated measure of relative spatial equity in urban public facilities, *Cities*. Vol.22 No. 6, pp424–435